

چشم‌انداز روابط ایران و سوریه

بررسی آینده روابط ایران و سوریه و تأثیر آن بر ژئوپلیتیک
خاور میانه

سی‌رضا روزنی‌فرد

حمیدرضا احمدی

اندیشمندان کرا

a.kasra1393@gmail.com

ناشر: اندیشمندان کرا

نام کتاب: چشم انداز روابط ایران و سوریه
(بررسی آینده روابط ایران و سوریه و تأثیر آن بر ژئوپلیتیک خاورمیانه)

نویسنده: علی رضا نوروزی فرد و حمیدرضا رحیمی

طراحی و صفحه آرایی: یاسمن رخ فروز

طرح روی جلد: علی رضا نوروزی فرد

نوبت چاپ: اول (زمستان ۱۳۹۴)

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

تمامی حقوق این اثر محفوظ و هرگونه استفاده منوط به اجازه از مؤلف است.

تلفن پخش

۰۲۱ - ۶۶۱۲۷۳۶۸

۰۹۱۲۲۱۰۴۰۹۳

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۳	 پیشگفتار

فصل اول

۲۱	 - مفاهیم و اصطلاحات
۲۳	 ژئوپلیتیک
۲۴	 سیر تحول ژئوپلیتیک
۲۷	 تعریف ژئوپلیتیک
۳۳	 جمع بندی مفاهیم ژئوپلیتیک
۳۳	 عوامل مؤثر در ژئوپلیتیک
۳۴	 الف- عوامل ثابت
۳۵	 ب- عوامل متغیر
۳۵	 نظام ژئوپلیتیک جهانی
۳۷	 روابط ژئوپلیتیک
۳۷	 ژئواکونومی
۴۰	 استراتژی سیاسی
۴۰	 کدهای ژئوپلیتیکی
۴۲	 منطقه
۴۳	 منطقه سیاسی
۴۳	 منطقه ژئوپلیتیکی
۴۵	 خاورمیانه
۴۶	 ژئوپلیتیک نوین خاورمیانه
۴۷	 نظام بین الملل
۴۸	 روابط بین الملل
۴۹	 روابط سیاسی
۴۹	 سطوح مناسبات سیاسی

۵۳	سیاست خارجی
۵۴	روابط خارجی
۵۴	واگرایی
۵۶	همگرایی
۵۸	همگرایی منطقه‌ای
۶۱	همگرایی در روابط بین الملل
۶۱	ماتفه گرایی
۶۲	سازمان منطقه‌ای
۶۲	منافع ملی
۶۳	آینده
۶۳	تعریف قدرت و جایگاه آن در تئوری روابط بین الملل
۶۵	انواع قدرت، حوزه سازد و سیاسی آن
۶۷	شکل نوین قدرت و روابط بین الملل در قرن بیست و یکم
۶۹	بازیگر سیاسی
۶۹	قدرت ملی
۷۰	قدرت منطقه‌ای
۷۱	ویژگی‌های قدرت منطقه‌ای از دیدگاه اندیشمندان
۷۲	متغیرهای قدرت منطقه‌ای
۷۴	انواع قدرت منطقه‌ای
۷۴	قدرت بزرگ (قدرت فرامنطقه‌ای)
۷۴	قدرت جهانی (ابر قدرت)
۷۶	- نظریات و مباحث تئوریک
۷۶	تئوری‌های مهم در روابط بین الملل
۷۸	تئوری وابستگی متقابل
۷۹	نظریه همگرایی منطقه‌ای
۸۰	نظریه ساختار ژئوپلیتیکی جهان
۸۳	نظم جهانی در قرن بیست و یکم میلادی
۸۴	جایگاه ایران و سوریه در نظرات ژئوپلیتیک

فصل دوم

آشنایی با ویژگی‌های ایران و سوریه

- ۹۱..... (جغرافیایی، تاریخی، اقتصادی، سیاسی)
- ۹۴..... ۱. ایران
- ۹۶..... ۱- حدود ایران
- ۹۹..... ۲. شکل جغرافیایی ایران
- ۹۹..... ۳. موقعیت ایران
- ۱۰۱..... ۴. موقعیت ژئوپلیتیک ایران
- ۱۰۳..... ۵. وپوگرافی ایران
- ۱۰۳..... ۶. آب و هوا (اقلیم) ایران
- ۱۰۴..... ۷. رودخانه‌ها و دریاچه‌های ایران
- ۱۰۵..... ۸. پوشش گیاهی ایران
- ۱۰۵..... ۹. خلاصه‌ای از تاریخ ایران
- ۱۰۶..... ۱۰. ویژگی‌های جمعیتی ایران
- ۱۰۸..... ۱۱. گروه‌های نژادی و زبانی ایران
- ۱۱۰..... ۱۲. ادیان و مذاهب ایران
- ۱۱۳..... ۱۳. مبانی قدرت ملی ایران
- ۱۱۲..... ۱۴. ساختار و ویژگی‌های اقتصادی ایران
- ۱۲۰..... ۱۵. اهم شاخص‌های اقتصادی ایران
- ۱۲۲..... ۱۶. ساختار سیاسی ایران
- ۱۲۴..... ۱۷. ارکان نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران بر مبنای قانون اساسی
- ۱۲۷..... ۱۸. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۲۸..... ۱. گفت‌وگوهای سیاست خارجی ایران از منظر تئوری‌های روابط بین‌الملل
- ۱۲۹..... ۲. اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۳۱..... ۳. مهم‌ترین چالش‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۳۲..... ۴. اولویت‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۳۴..... ۲. سوریه
- ۱۳۴..... ۱. حدود سوریه

۲. موقعیت سوریه..... ۱۳۵
۳. موقعیت ژئوپلیتیک سوریه..... ۱۳۵
۴. توپوگرافی سوریه..... ۱۳۷
۵. آب و هوا (اقلیم) سوریه..... ۱۳۸
۶. رودخانه‌ها و دریاچه‌های سوریه..... ۱۳۹
۷. خلاصه‌ای از تاریخ سوریه..... ۱۴۰
۸. ریزگ‌های جمعیتی سوریه..... ۱۴۲
۹. گروه‌های نژادی و زبانی سوریه..... ۱۴۳
۱۰. ادیان و مذاهب سوریه..... ۱۴۳
۱۱. ساختار و ریزگ‌های اقتصادی سوریه..... ۱۴۵
۱۲. ساختار سیاسی سوریه..... ۱۵۰
۱۳. ارکان نظام سیاسی جمهوری عربی سوریه بر مبنای قانون اساسی..... ۱۵۱
۱۴. سیاست خارجی جمهوری عربی سوریه..... ۱۵۴
۱۵. مهم‌ترین چالش‌های سیاست خارجی سوریه..... ۱۵۵

فصل سوم

- تأثیر ژئوپلیتیک خاورمیانه بر روابط ایران و سوریه..... ۱۵۹
- ژئوپلیتیک خاورمیانه..... ۱۶۱
- موقعیت منطقه‌ای ایران..... ۱۶۳
- موقعیت منطقه‌ای سوریه..... ۱۶۷
- سوریه و مذاکرات صلح خاورمیانه..... ۱۶۸
- روابط منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای سوریه..... ۱۶۹
- ۱- روابط سوریه با فرانسه..... ۱۷۰
- ۲- روابط سوریه با ایالات متحده آمریکا..... ۱۷۶
- ۳- روابط سوریه با شوروی سابق و فدراسیون روسیه..... ۱۷۹
- ۴- روابط سوریه با ترکیه..... ۱۸۲
- ۵- روابط سوریه با عراق..... ۱۸۵
- ۶- روابط سوریه با لبنان..... ۱۸۸
- ۷- روابط سوریه با عربستان سعودی..... ۱۹۱

۸- روابط سوریه با مصر..... ۱۹۲

۹- روابط سوریه با ایران..... ۱۹۳

بخش اول - روابط اقتصادی، تجاری و بازرگانی ایران و سوریه..... ۱۹۵

الف- موانع گسترش همکاری‌های اقتصادی ایران و سوریه..... ۱۹۸

ب- مزایای گسترش همکاری‌های اقتصادی ایران و سوریه..... ۲۰۰

بخش دوم- روابط فرهنگی و اجتماعی ایران و سوریه..... ۲۰۰

بخش سوم- روابط سیاسی و امنیتی ایران و سوریه..... ۲۰۲

۱- روابط سیاسی- امنیتی دو کشور قبل از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۰۲

الف- روابط رسمی سوریه و ایران قبل از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۰۳

ب- روابط غیررسمی سوریه و ایران قبل از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۱۰

عوامل تأثیرگذار بر روابط دوجانبه ایران و سوریه قبل از پیروزی انقلاب..... ۲۱۰

الف- عوامل تأثیرگذار بر روابط دوجانبه ایران و سوریه..... ۲۱۱

ب- عوامل تأثیرگذار بر بهبود روابط دوجانبه ایران و سوریه..... ۲۱۱

ویژگی‌های ایران و سوریه ۱۳۵۱: از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۱۳

الف- ویژگی‌های ایران قبل از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۱۳

ب- ویژگی‌های دولت سوریه..... ۲۱۴

۲- روابط سیاسی- امنیتی دو کشور بعد از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۱۵

پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران و مواضع سوریه..... ۲۱۵

دلایل بهبود و گسترش روابط بین ایران و سوریه پس از پیروزی انقلاب..... ۲۱۸

منافع رابطه با ثبات برای هر یک از دو کشور ایران و سوریه..... ۲۱۹

الف- منافع رابطه دوجانبه برای ایران..... ۲۱۹

ب- منافع رابطه دوجانبه برای سوریه..... ۲۲۰

بررسی تطبیقی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و سوریه..... ۲۲۱

جنگ ایران و عراق و موضع‌گیری‌های سوریه..... ۲۲۲

دلایل حمایت سوریه از ایران در جنگ تحمیلی..... ۲۲۴

تهاجم اسرائیل به لبنان و تأثیر آن بر روابط دوجانبه ایران و سوریه..... ۲۲۶

نقاط اشتراک و افتراق ایران و سوریه در لبنان..... ۲۲۷

الف- نقاط اشتراک ایران و سوریه در لبنان..... ۲۲۷

- ب- نقاط افتراق ایران و سوریه در لبنان..... ۲۲۸
- دلایل تغییر موضع تاکتیکی سوریه در طول جنگ تحمیلی عراق علیه ایران..... ۲۲۹
- پذیرش قطعنامه ۵۹۸ سازمان ملل متحد توسط ایران و مواضع سوریه..... ۲۳۰
- پایان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و سیاست جدید ج. ا. ایران..... ۲۳۱
- عوامل تأثیرگذار بر روابط ایران و سوریه پس از جنگ تحمیلی..... ۲۳۲
- رویکرد آمریکا و متحدانش در برابر مناسبات دو کشور..... ۲۴۳
- گام‌های مطرح آمریکا و متحدانش برای شکست حلقه‌های مقاومت..... ۲۴۴
- محورهای فشار به ایران و سوریه..... ۲۴۵
- الف- محورهای فشار به جمهوری اسلامی ایران..... ۲۴۵
- ب- محورهای فشار به سوریه..... ۲۴۶
- زمینه‌های موجود برای جداسازی سوریه از ج. ا. ایران طی سال‌های اخیر..... ۲۴۷
- اقدامات انجام شده آمریکا و متحدانش برای جداسازی سوریه از ایران..... ۲۵۳
- بحران سوریه..... ۲۵۹
- ریشه‌های بحران سوریه..... ۲۶۰
- بازیگران بحران سوریه..... ۲۶۱
- جایگزین‌های قابل تصور برای وضع موجود در ایران سوریه..... ۲۶۳
- برآورد چهار دهه مناسبات راهبردی جمهوری اسلامی ایران و سوریه..... ۲۶۳
- عمده‌ترین تصورات نسبت به تحولات منطقه‌ای، به ویژه روابط ایران و سوریه..... ۲۶۵
- ۱- تصورات بدبینانه..... ۲۶۵
- ۲- تصورات خوش‌بینانه..... ۲۶۶
- ترسیم آینده روابط میان جمهوری اسلامی ایران و سوریه..... ۲۶۷
- ۱- عوامل تداوم همکاری راهبردی ایران و سوریه..... ۲۶۷
- ۲- عوامل ایجاد شکاف در روابط ایران و سوریه..... ۲۶۸
- کلام آخر..... ۲۷۱
- منابع..... ۲۷۷

مقدمه

بررسی و مطالعه روابط سیاسی کشورها در عرصه بین‌المللی به ویژه کشورهای یک منطقه از اهمیت ویژه برخوردار است. این قبیل مطالعات از منظرهای گوناگونی به جستجو در مسائل مربوط به تعاملات دولت‌ها با یکدیگر و عوامل تأثیرگذار بر روابط سیاسی میان آنها می‌پردازد. از جمله این مطالعات، پژوهش‌هایی در عرصه ژئوپلیتیکی می‌باشد که در زمینه شناسایی عوامل و متغیرهای سیاسی و جغرافیایی مؤثر در روابط سیاسی دولت‌ها و با طمع آن بررسی تأثیرات منطقه‌ای و جهانی این روابط می‌تواند تأمین کننده منافع ملی و امنیت ملی کشورها باشد.

با نگاهی به روابط سیاسی ایران و سوریه، به عنوان دو کشور مهم خاورمیانه‌ای غیرهمسایه با اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی خاص و در محور مقاومت اسلامی که نقش اساسی و تعیین کننده در معادلات منطقه‌ای این منطقه می‌باشد و ژئوپلیتیک منطقه تأثیر بسزایی از این روابط می‌پذیرد؛ شاهد نوسانی بسیار ناشی از تأثیرگذاری عوامل ژئوپلیتیکی، سیاسی و اقتصادی در تعاملات بین دو کشور هستیم.

کتاب حاضر که در نوع خود اثری بدیع و بی نظیر است، تلاش می‌کند تا مخاطبان را با «چشم‌انداز روابط ایران و سوریه در خاورمیانه» آشنا سازد. شایان ذکر است که کتاب‌های انتشار یافته، اغلب در حوزه روابط بین‌الملل می‌باشد؛ حال آن‌که ضرورت اقدام به پژوهش در این زمینه، به علت اهمیت منطقه حساس خاورمیانه، تحولات آن و نگاه رو به آینده این نوشتار در مورد چشم‌انداز روابط ایران و سوریه و

تأثیرات مثبت و منفی این روابط بر خاورمیانه، انگیزه‌های بسیاری به محققان و اندیشمندان بخشیده است و لذا کتاب حاضر می‌تواند اولین گام در این زمینه باشد. همچنین این کتاب زمینه مناسبی را برای سایر تألیفات از این دست در آینده فراهم می‌آورد و جنبه‌های دیگری را از تأثیر آینده روابط دو کشور بر منطقه مورد ارزیابی و بررسی قرار می‌دهد، و همانند هر کتابی محدودیت‌ها و موانعی چون کمبود تألیفات، عدم دستیابی به مسئولین دو کشور، محرمانه بودن برخی از اطلاعات، جنگ داخلی سوریه و ... وجود داشت.

در نهایت از مدیر محترم انتشارات «اندیشمندان کسرا» که اهتمام به نشر این اثر نمودند، تمال اسکر و قدردانی را دارم و برای تمامی دست‌اندرکاران این انتشارات توفیق روز افزون را بر می‌نامیم.

علی رضا نوروزی فرد

حمیدرضا رحیمی

زمستان ۱۳۹۴

پیشگفتار

همواره یکی از مهم‌ترین موضوعات قابل بررسی در مسائل ژئوپلیتیک، پژوهش درباره روابط سیاسی بین کشورها و عوامل تأثیرگذار بر این روابط می‌باشد. به‌طور حتم، این امر در مورد روابط منطقه‌ای کشورها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، چرا که در این بررسی‌ها سعی می‌گردد عوامل بحران‌زا و نیز نقاط اشتراک موجود بین دو کشور را شناسایی و در جهت ارائه راه‌کار برای عوامل بحران‌زا و نیز تقویت عوامل مشترک بین دو کشور اقدامات را انجام داد.

در جهان امروز با توجه به روابط پیچیده‌ای که میان دولت‌ها و یا حکومت‌ها وجود دارد و از طرفی فضای حاکم بر بازارها بین‌المللی، لازمه حضور موفق و قدرتمند هر کشوری در این عرصه (چه منطقه‌ای و چه بین‌المللی)، مستلزم شناخت دقیق و همه‌جانبه از محیط پیرامونی خود می‌باشد و از بررسی‌ها هرچه بیشتر به کشورها کمک می‌نماید تا در فضای بین‌المللی پیرامون خود فعالیت داشته باشد و دچار انزوا نگردد.

خاورمیانه در سیاست‌های جهانی دو قرن گذشته جایگاهی بسیار مهم داشته است. این منطقه یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مناطق استراتژیکی، ژئوپلیتیکی و ژئواکونومی جهان بوده، به طوری که قرار گرفتن این منطقه در بین سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا به عنوان پل ارتباطی، باعث شده تا در عرصه بین‌المللی از اهمیت و اعتبار خاصی برخوردار باشد و در طول تاریخ همواره باعث توجه قدرت‌های بین‌المللی به این منطقه گردیده است (اخباری، ۱۳۸۵، ص ۱۷).

این منطقه در سال‌های پایانی قرن بیستم و سال‌های آغازین قرن بیست و یکم درگیر منازعات بسیاری بوده است. شاید هیچ منطقه دیگری در جهان به اندازه خاورمیانه با منازعه و بحران روبرو نبوده است. منطقه خاورمیانه به عنوان پُرکشمکش‌ترین ناحیه جهان کنونی به لحاظ اهمیت استراتژیکی و اقتصادی خود یکی از عمده‌ترین مراکز نفوذ بازیگران مختلف بین‌المللی بوده است و هرگونه بحران و بی‌ثباتی در آن می‌تواند تأثیرات عمده‌ای بر ساختار نظام جهانی بگذارد (جعفری ولدانی، ۱۳۸۸، ص ۱۳).

کشورهای ایران و سوریه، که دارای اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی خاصی بوده، و از مناطق حساس خاورمیانه می‌باشند؛ به دلیل همگرایی‌هایی چون: مذهب، نژاد، زبان و در نظر ساسی با وجود رژیم اشغالگر قدس، یعنی داشتن یک دشمن مشترک در منطقه و مخازن آنها با این رژیم غاصب و همچنین سیاست‌ها و منافع آمریکا در این منطقه، حساسیت و اهمیت آنها را دوچندان نموده است. (هاشمی، ۱۳۸۴، ص ۵۵).

اهمیت جایگاه ایران در نظریات ژئواستراتژیک (نظریه‌های ماهان، مکیندر و اسپایکمن) عمدتاً ناشی از این واقعیت است که ایران مسیر، از طریق خلیج فارس و دریای عمان به دریای آزاد راه دارد و دارای موقعیت گذرگاهی است و علاوه بر این که بخش شمالی ایران جزو سرزمین قلب محسوب می‌شود. فلات ایران نیز تماماً نقش حاشیه‌ای سرزمین قلب را داشته است. همچنین ایران نقش دفاعی برای قدرت بحری را یافت و یکی از حلقه‌های مهم سیاست جلوگیری از نفوذ [قدرت بحری] به حساب آمد (اطاعت، ۱۳۷۶ الف، صص ۳۳-۳۴).

ایران که به عنوان یک کشور مهم از دید استراتژیک در دوره جنگ سرد مطرح بود؛ اکنون با عامل اقتصادی (ژئواکونومیک) منطبق شده است و موقعیت منطقه‌ای آن تبدیل به موقعیت ممتاز بین‌المللی گردیده است. این موقعیت استثنایی،

جایگزین‌ناپذیر بوده و نقش محوری در تدوین استراتژی منظومه‌های قدرت در سده حاضر خواهد داشت (رحیم‌پور، آذر و دی ۱۳۸۱، ص ۶۰).

کشور سوریه نیز در مدیترانه از اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیکی خاصی برخوردار است. می‌توان گفت که این کشور سرپل ارتباط سه قاره اروپا، آسیا و آفریقا می‌باشد. موقعیت سوریه در خاورمیانه قابل تأمل است. سوریه قسمتی از سرزمین بزرگ شام است که همسایگی با رژیم اشغالگر قدس، لبنان، اردن، ترکیه، قبرس و عراق به این کشور موقعیت خاصی بخشیده است که بتواند در بازی‌های سیاسی منطقه از جایگاه بالایی برخوردار باشد. مهم‌ترین عارضه ژئوپلیتیک این کشور نیز این است که در جوار مرزهای فلسطین اشغالی، یعنی قلب خاورمیانه و کانون معادلات بین‌المللی این منطقه واقع شده است. سوریه اصطلاحاً در محور مقاومت قرار دارد. این بدان معنی است که از گروه‌های جهادی فلسطین، مخصوصاً حماس و جهاد اسلامی فلسطین، همچنین حزب الله لبنان در برابر اسرائیل حمایت مادی و معنوی می‌نماید.

با عنایت به جایگاه، نقش و موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیکی سوریه در خاورمیانه و این که بسیاری از کارشناسان روابط بین‌الملل، «سوریه را بزرگ‌ترین کشور کوچک جهان» می‌نامند. از طرفی با یک نگاه اجباری به وضعیت کشورهای عرب خاورمیانه متوجه می‌شویم، سوریه تنها بازیگر عربی است که سکاندار مبارزه با توسعه طلبی رژیم صهیونیستی می‌باشد و در مناسبات منطقه، در بین‌المللی میان کشورهای خاورمیانه و آفریقای عربی، نقش مستقلی را ایفا می‌نماید و در عین حال «صاحب دیدگاه خود» است (رجبی، ۱۳۹۱، ص ۱۲۶). به همین خاطر است که محققان روابط بین‌الملل تلاش می‌کنند تا راه‌هایی برای جلب نظر دیدگاه رهبری سوریه در هماهنگی به غرب و به ویژه امضاء موافقت‌نامه و صلح با رژیم اشغالگر قدس پیدا کنند.

در واقع وجود اندیشه‌های نیرومند محلی‌گرا، تغییرات مرزی به عنوان یک معیار تعیین‌کننده ناسیونالیسم سوری و اهمیت وفاداری‌های فوق ملی به عنوان سه عامل مهم ژئوپلیتیک در تعیین روند سیاسی سوریه نقش دارند. اکنون نزدیکی دیدگاه رهبران سوریه و جمهوری اسلامی ایران در این باره و دیگر معادلات منطقه‌ای و جهانی نیز به اهمیت نقش سوریه در میان کشورهای منطقه افزوده است. بی‌شک از تأثیرگذارترین بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در موضوع روابط ایران و سوریه شورای همکاری خلیج فارس (به ویژه عربستان سعودی) و [ترکیه و اسرائیل] به عنوان بازیگران منطقه‌ای و ایالات متحده آمریکا (ابر قدرت برتر عرصه جهانی) و روسیه به عنوان قدرتهای فرامنطقه‌ای می‌باشند که به دنبال تثبیت جایگاه و سیطره خود در خاورمیانه هستند (جعفری، ۱۳۹۱، ص ۲۶).

تغییرات و تحولات خاورمیانه که موجب شکل‌گیری خاورمیانه جدید شده، تا حد زیادی سیاست خارجی ایران را نسبت به این منطقه دگرگون کرده است. حضور فعال ایران در مسائل خاورمیانه، مثل حضور تأثیرگذار و فعال در بحران سوریه نشان می‌دهد که ایران در خاورمیانه دنبال منافع پایدار سیاسی، ژئوپلیتیکی، امنیتی و اقتصادی برای خود می‌باشد که در نهایت تأمین این منافع تلاش برای احیای «قدرت منطقه‌ای» ایران خواهد بود. بنابراین مجموعه‌ای از عوامل فوق، ضرورت این گونه تألیفات را در زمینه ژئوپلیتیک توجیه می‌رساند.

روابط کشورها

بررسی و تحلیل مناسبات سیاسی کشورها به خصوص کشورهای یک منطقه در حوزه روابط بین‌المللی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این نوع مطالعات اغلب از جهات مختلف و از منظر گوناگون به کنکاش در مسائل پیچیده مربوط به تعاملات دولت‌ها و شناخت عوامل و عناصر تأثیرگذار بر روابط سیاسی آنان می‌پردازد.

نگاهی گذرا به تاریخ جهان از گذشته تا به امروز مؤید این مسأله است، که انسان‌ها از دیرباز تاکنون به خاطر ضرورت وجود ارتباط سیاسی، اقتصادی و تبادل فرهنگی با سایر جوامع معتقد بوده و ضمن تلاش برای شناختی مبتنی بر واقعیات از سایر انسان‌ها، همواره کوشش می‌کردند در جهت حفظ و ارتقای منافع خود در مناسبات با دیگران از هیچ تلاشی فروگذار ننمایند؛ از آنجایی که در دنیای کنونی تعاملات و ارتباطات رسمی جوامع انسانی بیشتر در قالب روابط دولت‌ها معنی پیدا می‌کند. از سوی دیگر ملت‌ها در طی یک فرایند دموکراتیک و مدنی، پیگیری نیازها و علائق خود را به دولت‌ها واگذار کرده‌اند؛ لذا این دولت‌ها هستند که بایستی منعکس کنند خواسته‌ها، نیازها و تأمین‌کننده منافع ملت‌ها محسوب شوند.

امروزه یکی از مباحث‌های قابل توجه در امر پویایی و توسعه یافتگی جوامع و اقتدار نظام‌های سیاسی، سطح کیفیت مبادلات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آن‌ها با سایر دولت‌ها و ملت‌هاست. در واقع هرچه این تعاملات و ارتباطات در سطح گسترده‌تر، عمیق‌تر و فراگیر با دنیای خارج در جریان باشد، نشان از پویایی ساختار سیاسی و ثبات نظام حاکم بر آن کشور دارد، اما برعکس اگر کشورهایی منزوی و دارای سطح مبادلات پایین و در نتیجه مرزبانی تأثیر و نفوذ حداقل در نظام بین‌المللی باشند؛ این شرایط باعث افزایش آنتروپی (در اینجا ساختار سیاسی این گونه کشورها خواهد شد و لذا می‌توان چنین نتیجه گرفت که یکی از عمده‌ترین اهداف دولت‌ها داشتن روابط سالم سیاسی - اقتصادی و در مرتبه بالاتر همکاری‌های استراتژیک با سایر کشورها بوده و با تأکید بر اصل احترام متقابل، همکاری‌های دوجانبه را برای پرهیز از شکل‌گیری الگوی رابطه رقابت‌آمیز و خصمانه شکل داده و به منظور ارتقای جایگاه و نقش کشور خود در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی در گستره منطقه‌ای و جهانی تلاش می‌کنند. به عقیده بسیاری از اندیشمندان، مطالعات روابط بین کشورها و تلاش برای ادامه تصویری روشن از عوامل ژئوپلیتیک مثبت و منفی مؤثر در روابط سیاسی دولت‌ها و به طبع آن بررسی تأثیرهای منطقه‌ای و

جهانی این روابط براساس واقعیت‌های جغرافیایی، می‌تواند تأمین‌کننده منافع ملی و امنیت ملی کشورها باشد.

بر این اساس در این کتاب نیز به بررسی روابط بین دو کشور ایران و سوریه با نگاهی به آینده روابط این دو کشور، با توجه به روند حاکم بر روابط آن‌ها در گذشته و حال پرداخته، تا بتوان تأثیرات این ارتباط را بر وضع ژئوپلیتیکی منطقه به ویژه در آینده رسم و تبیین نمود.

جایگاه ایران و سوریه در خاورمیانه

خاورمیانه دارای پایگاه بسیار مهمی در سیاست‌های جهانی است. این منطقه حدود ۶۵ درصد ذخایر نفت و گاز جهان را در خود جای داده است و بنا به دلایل مختلف، از جمله موقعیت استراتژیکی و ژئواستراتژیک، منابع عظیم انرژی و بازار مصرف، بیش از سایر نقاط مورد توجه قرار گرفته و در طول تاریخ، تسلط بر این منطقه به مثابه یک امتیاز مهم و استراتژیک برای قدرت‌های جهانی بوده است.

علاوه بر این، خاورمیانه مهد اسلام است و در دوران معاصر خاستگاه اسلام سیاسی به عنوان مهم‌ترین چالش پیش‌روی غرب بوده است. تبدیل شدن موضوع فلسطین از یک موضوع صرفاً عربی به موضوع درجه اول جهان اسلام، کیان رژیم صهیونیستی را به عنوان مهم‌ترین پایگاه غرب در خاورمیانه، به‌طور جدی مورد تهدید قرار داده است. این منطقه همواره کانون بحران‌های مهم بین‌المللی بوده است. با توجه به اهمیت ژئوپلیتیکی، استراتژیکی و اقتصادی، این منطقه یکی از عمده‌ترین مراکز نفوذ بازیگران مختلف بین‌المللی می‌باشد و هرگونه بحران و بی‌ثباتی در آن می‌تواند تأثیرات عمده‌ای بر ساختار نظام بین‌المللی بگذارد.

سوریه یکی از کشورهای مهم منطقه است؛ که دارای موقعیت خاص ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی می‌باشد و درگیر بحران پیچیده‌ای نیز شده است. با شروع بحران سوریه پای بازیگران مهم بین‌المللی و منطقه‌ای به صحنه بحران این

کشور باز شد و هرکدام از این گُنج‌گران بر اساس اهداف و منافع خود اقدام به تأثیرگذاری بر روند تحولات سوریه نمودند. غرب به سرکردگی آمریکا خواستار سقوط نظام کنونی سوریه است و روسیه و ایران نیز قدرتمندترین حامیان بین‌المللی نظام و دولت سوریه شناخته می‌شوند. از آن‌جایی که سوریه در محور مقاومت اسلامی قرار دارد، بدین معنا که از گروه‌های جهادی فلسطین، مخصوصاً حماس و جهاد اسلامی فلسطین و همچنین حزب‌الله لبنان در برابر اسرائیل حمایت مادی و معنوی می‌نماید. لذا پایداری و حفظ نظام و دولت فعلی سوریه برای جمهوری اسلامی ایران و تمامی مسلمانان آزاده جهان از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. همچنین سوریه می‌کوشد با نزدیکی به ایران، در معادلات منطقه حضور بهتری داشته و از به حاشیه برداشتن خود جلوگیری کرده تا بتواند تا حدودی فشارهای آمریکا را خنثی کند (فضلی به ۱۳۸۲، ص ۱).

به طور کلی ایران نیز با داشتن روابط رو به رشد و حضوری فعال و تأثیرگذار در موضوع بحران سوریه به دنبال منافع پایدار سیاسی، ژئوپلیتیکی، امنیتی و اقتصادی برای خود می‌باشد که در نهایت تأمین این منافع تلاش برای احیای «قدرت منطقه‌ای» ایران خواهد بود، که خود منتج به حفظ توازن قوا در این منطقه مهم و استراتژیک بین‌المللی است.